

VILMOS JOZSA, KAROLY GYORE

ZMIANY ZACHODZĄCE W WĘGIERSKIM RYBACTWIE WSKUTEK TRANSFORMACJI W PRAWIE WŁASNOŚCIOWYM I ICH WPLYW NA DZISIEJSZY STAN

Instytut Badawczy Rybactwa i Nawadniania
H-5540 Szarvas, Anna-liget 8, Węgry
e-mail: jozsav@haki.hu

Dawno temu rybactwo na Węgrzech było regalem i król mógł to prawo przekazać do opactw lub ziemian. Obecnie zmienił się tylko podmiot władający prawem do rybactwa. W latach 60. XX wieku to prawo należało wyłącznie do państwa i nadzorowane było przez ówczesne Ministerstwo Rolnictwa. Ministerstwo mogło przekazać dowolnie prawo rybackie w użytkowanie dzierżawcom rybackim, a później spółdzielniom rybackim. Po transformacji nadzór ten należał do wojewódzkich inspektorów rybackich. Nowa Ustawa o rybactwie i wędkarstwie (XLI. Ust. 1997) oraz Rozporządzenie Ministra Rolnictwa w sprawie wykonania ustawy (78/1997. XI. 4) całkowicie zmieniły wcześniejszą praktykę użytkowania prawa rybackiego. 1. stycznia 1999 roku unieważniono prawo rybackie państwa na wodach niebędących jego własnością i przekazano je właścicielom danego akwenu. Prawo rybackie na starorzeczach, zbiornikach oraz wyrobiskach żwirowych nadal należy do państwa, z wyjątkiem własności samorządu, który sam zamierza skorzystać z własnego prawa rybackiego. 1. stycznia 2001 roku straciły ważność wcześniejsze decyzje przekazujące prawo rybackie różnym użytkownikom. Ustawa nakazała założenie bazy danych akwenów i użytkowników, za pomocą której próbuje sprawdzać prowadzenie gospodarki rybackiej w zawartych operatach przetargowych oraz może służyć do ustalenia wymiaru odszkodowania w przypadku zmiany użytkownika. Ustawa nakazuje użytkownikowi co roku zgłaszać liczbę poszczególnych gatunków zarybionych i odłowionych ryb. Bazę danych prowadzi i nadzoruje Instytut Badawczy Rybactwa i Nawadniania przy Ministerstwie Rolnictwa.

Nowa ustawa nakazała przeprowadzenie przetargów w celu uzyskania prawa rybackiego. Te przetargi nie przyniosły znacznych zmian wśród użytkowników, ale były istotne w formie użytkowania prawa rybackiego. Małe koła wędkarskie, będące wcześniej użytkownikami tego prawa, dzięki nowej ustawie, za pośrednictwem krajowego zarządu zostały bezpośrednimi użytkownikami. Nowe kontrakty zostały podpisane na 10-letni okres.

Całkowita powierzchnia wód śródlądowych, takich jak: rzeki, starorzecza, jeziora, a wśród nich: wyrobiska żwirowe, zbiorniki, kanały melioracyjne, potoki wynosi 140 000 ha, co w stosunku do całego obszaru kraju wynosi zaledwie 1,5%. Liczba wszystkich akwenów wynosi 1659 i w 95% jest własnością państwa

Tabela 1. Podział własnościowy węgierskich wód śródlądowych

Właściciel	Wody śródlądowe	
	liczba jednostek	powierzchnia (ha)
Państwo	984	133 746
Samorządy	240	3 141
Osoby prywatne	210	1 332
Firmy	144	1 993
Organizacje cywilne	81	532
Łącznie	1 659	140 745

Źródło: Państwowa Rybacka Baza Danych

udział wynosi 68%, a w obrębie swojej działalności gospodarczej również zajmują się wędkarstwem. Udział różnych zrzeszeń lub kółek wędkarskich wynosi 18%. Ponad połowa akwenów nie ma ważnego planu zagospodarowania. Są to głównie małe potoki, starorzecza, kanały melioracyjne i wyrobiska zwirowe (tab. 3, rys. 3). Na podstawie przedstawionych danych łatwo zrozumieć zacięte walki o prawo rybackie danego akwenu.

Tabela 2. Podział akwenów według powierzchni

Powierzchnia (ha)	Liczba jednostek	Powierzchnia łączna (ha)
1	164	107,9964
1-5	631	1 694,1516
5-10	290	2 156,4767
10-50	405	8 882,4632
50-100	79	5 816,0530
100-500	59	11 742,6477
500	31	110 344,8314
Łącznie	1659	140 744,6200

Źródło: jak w tab. 1

(tab. 1, rys.1). Pojedyncze powierzchnie tych akwenów są niewielkie, w 90% (1490 szt.) nie przekraczają 50 ha. Liczba akwenów powyżej 500 ha wynosi 31, z łączną powierzchnią 110 000 ha, z której samo jezioro Balaton zajmuje 60 000 ha (tab. 2, rys. 2). Głównymi użytkownikami wód śródlądowych są rybackie podmioty gospodarcze (spółdzielnie, sp. z o.o.). Ich

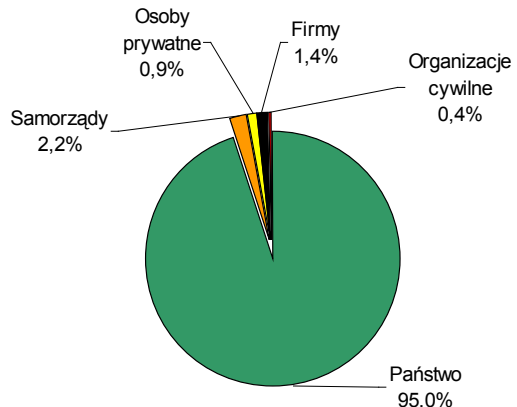
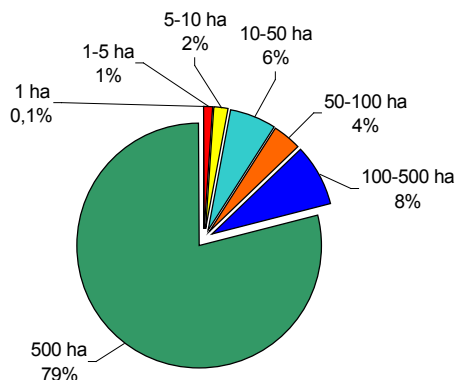
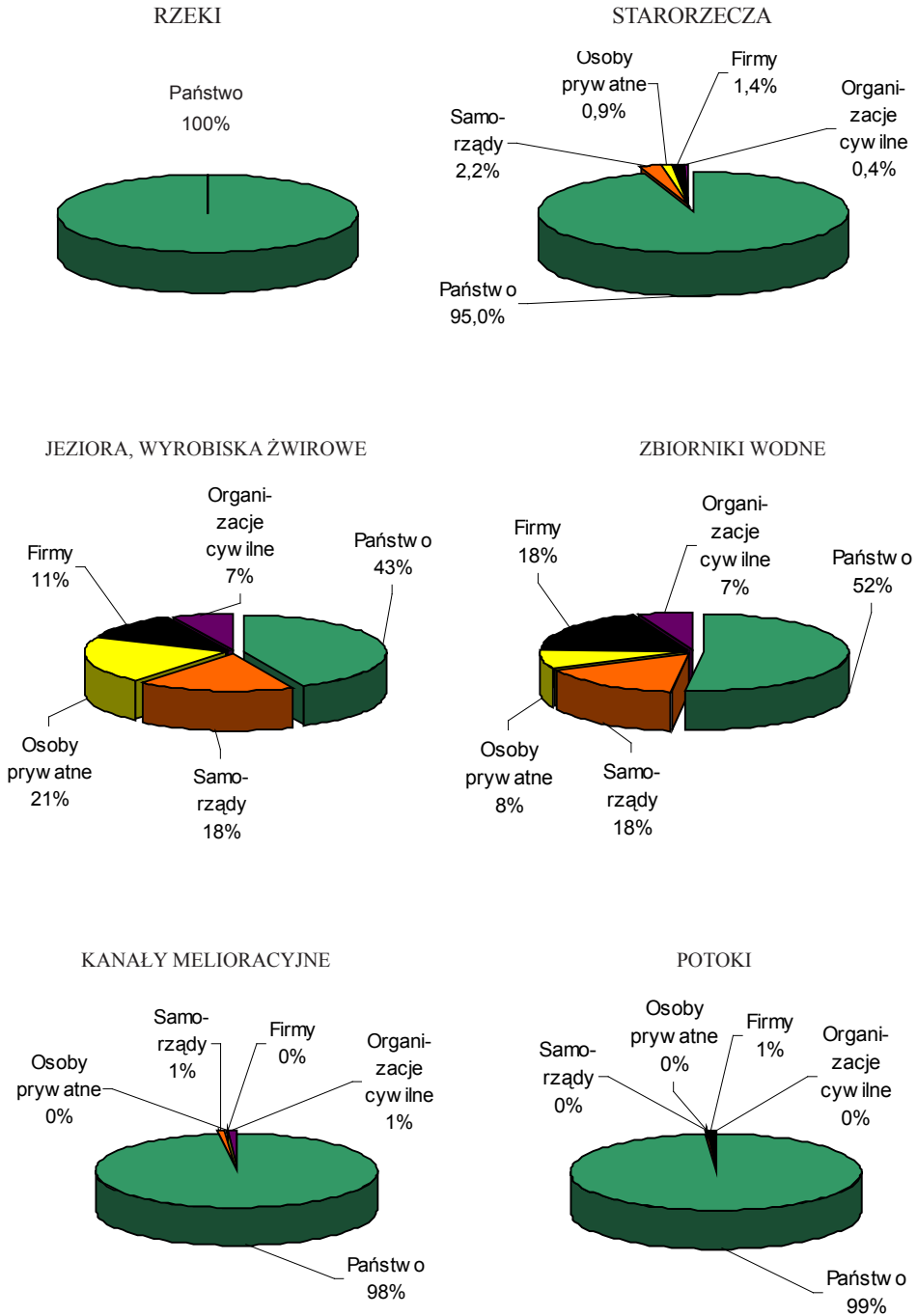
**Rys. 1.** Podział własnościowy węgierskich wód śródlądowych**Rys. 2.** Podział akwenów według powierzchni

Tabela 3. Podział akwenów według podziału prawa rybackiego

Wyszczególnienie	Rzeki		Starorzecza		Jeziora, wyrobiska żwirowe		Zbiorniki wodne		Potoki	
	liczba	ha	liczba	ha	liczba	ha	liczba	ha	liczba	ha
Właściciel										
Państwo	85	42 082	159	4 310	366	68 977	129	13 399	109	1 278
Samorządy			50	1 346	150	1 294	39	497		
Osoby prywatne			8	85	181	1 114	21	133		
Firmy			4	86	94	704	45	1 202	1	2
Organizacje cywilne			3	58	61	354	16	108		
Łącznie	85	42 082	224	5 885	852	72 443	250	15 338	110	1 280
Udział [%]	5,1	29,9	13,5	4,2	51,4	51,5	15,1	10,9	6,6	0,9

Źródło: Państwowa Rybacka Baza Danych

Ustawodawca przewidywał taką ewentualność, dlatego w przypadku zmiany użytkownika w wyniku przetargu, w ww. ustawie nakazał zapłacenie odszkodowania. W momencie wygaśnięcia umowy były użytkownik ma prawo do odszkodowanie od nowego użytkownika za zbudowane przez siebie nieruchomości, kupione nieprzenośne urządzenia, wliczając niezwracalną część kosztów zarybienia w kwocie rzeczywistej wartości. Dla zabezpieczenia interesu byłego użytkownika jego prawo rybackie nie wygasa do momentu rozliczenia finansowego z nowym użytkownikiem. Ponieważ pojęcia „rzeczywistej wartości” oraz „niezwracalna część kosztów” można interpretować dowolnie, opracowano metodykę do obliczania odszkodowania. Ustawa traktuje o kosztach zarybień, a nie o rzeczywistej wartości ryb, dlatego metodyka zajmuje się głównie ustaleniem tych kosztów. Należy przede wszystkim podkreślić, że mimo dzierżawy prawa rybackiego, ryby występujące w danym akwenu w momencie podpisania lub wygaśnięcia umowy są i zostają własnością państwa. Użytkownik stanie się właścicielem tylko tych ryb, które w okresie umowy wyłowi. Podobnie, właścicielem ryb zarybionych przez użytkownika w momencie wygaśnięcia umowy zostaje państwo. Natomiast za te ryby były użytkownik może zarządzać odszkodowania. Wszystko zależy od wielkości odłowienia



Rys. 3. Podział akwenów według podziału prawa rybackiego

zarybionych ryb. Metodyka bierze pod uwagę typ i powierzchnię akwenu. W zależności od przeżywalności różnych gatunków ryb, od wieku zarybionych ryb oraz okresu od zarybienia w metodyce podano zalecenia na obliczenia odszkodowań. Do obliczenia odszkodowania należy znać:

- liczbę i gatunki zarybionych ryb na podstawie rzetelnie prowadzonej ewidencji,
- wzrost i przeżywalność ryb w danym akwenu,
- intensywność odłowienia,
- wiek pierwszego łowionego rocznika,
- częstotliwość łowienia najstarszego rocznika,
- wielkość inflacji w badanym okresie.

W przypadku planowo prowadzonej gospodarki rybackiej w rzekach i jeziorach można odłowić 20-25% ryb, aby intensywność odłowu nie zagrażała przyszłym dochodom. Do obliczenia wzięto pod uwagę dane odłowu z różnego typu akwenów. Przykładowo, na rzece Cisa w połowach wędkarskich odłowia się rocznie 20-35% populacji sandacza, 11-36% populacji suma oraz 2-39% populacji karpia [Gyore 1996]. Spośród gatunków ważnych gospodarczo, podobne wielkości stwierdzono na zlewni rzeki Harmas-Koros 20-28% [Gyore 1992]. Wymiar rocznego odłowu sandacza z Balatonu wynosi 18-35% [Biro 1990]. Natomiast w małych stawach i zbiornikach w ciągu roku może być odłowione nawet 50% karpia. Na podstawie ww. danych przyjęto, że jeżeli w danym akwenu zarybione handlówki będą wyławione przez około 5 lat, to koszty zarybień zwrócą się po 5 latach, tzn. proporcjonalnie po 20-25% rocznie. Przy obliczeniach nie można brać pod uwagę naturalnej śmiertelności ryb, ponieważ nie zależy ona od działalności użytkownika. Tak samo nie można brać pod uwagę wartości rocznego przyrostu zarybionych ryb. Na podstawie struktury wiekowej różnych gatunków ustalono, że najstarsze łowione roczniki karpia, sandacza, suma oraz szczupaka były w wieku 7-9 lat. Na podstawie przyrostu masy ciała ryb przyjęto, że zarybione karpie osiągają wymiar łowny w 3-4 roku życia, sumy w 4, sandacz w 4-5, a szczupak w 3. Bardzo ważna jest znajomość tego wieku, gdyż od tego zależy długość okresu w jakim można brać pod uwagę koszt zarybienia młodszych roczników. Na Węgrzech najczęściej zarybiają lipcówką, narybkiem jesiennym oraz kroczkami i handlówkami. Na podstawie ww. danych można skalkulować niezwracaną część kosztu zarybienia.

W przypadku każdego gatunku, w okresie od zarybienia do osiągnięcia wielkości łownego wymiaru niezwracalne koszty wynoszą 100%. W następnym 4-letnim okresie niezwracalny koszt może stanowić 20-80% kosztów.

Na podstawie wcześniej omówionych zasad, udział niezwracalnej części kosztów zarybienia czterech najważniejszych gatunków ryb podano w tabelach 4-7. W przypadku wiosennego i letniego zarybienia jako pierwszy rok niezwracanego kosztu należy uważać rok zarybienia. W przypadku jesiennego zarybienia jako pierwszy rok niezwracanego kosztu należy uważać następny rok po zarybieniu.

Tabela 4. Proponowane obliczenia odszkodowania w przypadku karpia

Wiek	Okres zarybienia	Niezwrócona część kosztów (%) w roku								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Lipcówka	lato	100	100	100	80	60	40	20		
Narybek jesienny	jesień	100	100	80	60	40	20			
Narybek wiosenny	wiosna	100	100	80	60	40	20			
Dwusezonowy	jesień	100	80	60	40	20				
Dwuletni	wiosna	100	80	60	40	20				
Trzysezonowy	jesień	80	60	40	20					
Trzyletni	wiosna	80	60	40	20					

Źródło: opracowanie własne

Tabela 5. Proponowane obliczenia odszkodowania w przypadku sandacza

Wiek	Okres zarybienia	Niezwrócona część kosztów (%) w roku								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Lipcówka	lato	100	100	100	100	80	60	40	20	
Narybek jesienny	jesień	100	100	100	80	60	40	20		
Narybek wiosenny	wiosna	100	100	100	80	50	40	20		
Dwusezonowy	jesień	100	100	80	60	40	20			
Dwuletni	wiosna	100	100	80	60	40	20			
Trzysezonowy	jesień	100	80	60	40	20				
Trzyletni	wiosna	100	80	60	40	20				

Źródło: opracowanie własne

Tabela 6. Proponowane obliczenia odszkodowania w przypadku szczupaka

Wiek	Okres zarybienia	Niezwrócona część kosztów (%) w roku								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Lipcówka	lato	100	100	80	60	40	20			
Narybek jesienny	jesień	100	80	60	40	20				
Narybek wiosenny	wiosna	100	80	60	40	20				
Dwusezonowy	jesień	80	60	40	20					
Dwuletni	wiosna	80	60	40	20					
Trzysezonowy	jesień	80	60	40	20					
Trzyletni	wiosna	80	60	40	20					

Źródło: opracowanie własne

Tabela 7. Proponowane obliczenia odszkodowania w przypadku suma

Wiek	Okres zarybienia	Niezwrócona część kosztów (%) w roku								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Lipcówka	lato	100	100	100	80	60	40	20		
Narybek jesienny	jesień	100	100	80	60	40	20			
Narybek wiosenny	wiosna	100	100	80	60	40	20			
Dwusezonowy	jesień	100	80	60	40	20				
Dwuletni	wiosna	100	80	60	40	20				
Trzysezonowy	jesień	80	60	40	20					
Trzyletni	wiosna	80	60	40	20					

Źródło: opracowanie własne

Mimo wyraźnej intencji ustawodawcy, w licznych przypadkach zakwestionowano wymiar należytego odszkodowania i zainteresowane strony próbowały w sądzie dochodzić swoich praw. Latami przeciągające się rozprawy stawiały nowych użytkowników w trudnej sytuacji, gdyż mimo podpisania kontraktu z wyznaczonym organem państwowym, nie mogli skorzystać z przysługującego im prawa rybackiego. Dlatego w 2000 roku zaskarżono niektóre paragrafy ustawy (14. § 3) oraz Rozporządzenia Ministra (2. § 4) do Trybunału Konstytucyjnego, który w 2008 roku wydał nakazujące orzeczenie (460/E/2000 AB) dla podmiotów prawa rybackiego. W orzeczeniu stwierdził, że ta część ustawy, która mówi o przypadkach, gdy stary użytkownik akwenu nie traci swojej własności, dotyczy tylko tych nieruchomości i urządzeń, których były użytkownik nie może zabrać ze sobą. Natomiast nie dotyczy danego akwenu i jego pogłowia ryb. Przykładowo, dzięki temu orzeczeniu penemu użytkownikowi po 8-letnim procesowaniu udało się zawłaszczyć przysługujący mu akwen, mimo zakwestionowania przez niego wysokości odszkodowania oraz niezapłacenia tego odszkodowania byłemu użytkownikowi. To rozwiązanie, mimo długich protestów byłego użytkownika, ułatwiło rostrzygnięcie wiele spornych spraw w tym zakresie.

Na podstawie minionego pierwszego okresu użytkowania prawa rybackiego akwenów według nowej ustawy, można jednoznacznie stwierdzić, które paragrafy nowej ustawy sprawdziły się, a które należy zmodyfikować zanim nowe przetargi będą rozpisane na następne 10 lat. W sprawie sposobu zarybienia przy ocenie operatów należy kłaść większy nacisk przede wszystkim na istniejące już zalecenia ustawy. Natomiast do wzmocnienia możliwości egzekwowania zobowiązań w zawartych operatach, należałoby znowelizować ustawę i dać więcej prawa nadzorującemu prawo rybackie. Do tego potrzebna jest znaczna zmiana świadomości samych użytkowników, zamiast wywieranie wpływu na proces decyzyjny w stanowieniu prawa w celu utrzymania obecnego *status quo*.